

УДК 657

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ОСНОВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Гладюк М.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проаналізовано тенденції розвитку бізнесової діяльності підприємств оптової та роздрібною торгівлі в Україні. Систематизовано теоретичні підходи щодо сутності господарських процесів як об'єкту бухгалтерського обліку, фінансової звітності, економічного аналізу. Визначено особливості господарських процесів у торгівлі. Розглянуто нові форми торгівлі.

Ключові слова: інформація, господарські процеси, об'єкти бухгалтерського обліку і фінансової звітності, підприємства оптової торгівлі, підприємства роздрібною торгівлі.

Постановка проблеми. Перехід такої потужної галузі економіки, як торгівля, у категорію збиткової, що спостерігається в останні роки, вимагає комплексного дослідження діяльності підприємств торгівлі із використанням методик формування та розкриття усіх складових економічної інформації, і в першу чергу облікової інформації. Актуальність дослідження облікової та статистичної інформації про діяльність торговельних підприємств посилюється також у зв'язку із впровадженням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, оскільки специфічна модель формування облікової інформації на основі МСФЗ вимагає ефективних моделей обліку, фінансової звітності, економічного аналізу [11, с. 102; 13, с. 75].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем особливостей формування облікової інформації щодо господарських проце-

сів взагалі та підприємств торгівлі у тому числі та їхньої діяльності здійснюється у роботах Ф. Бутиця, Л. Вороніної, Г. Голубничої, Н. Гури, С. Івахненкова, В. Сопка, В. Швеця та ін. Між тим потребують подальшого дослідження такі питання, як взаємозв'язок облікової і статистичної інформації щодо діяльності підприємств торгівлі та основних її процесів.

Мета дослідження систематизація теоретичних підходів щодо сутності господарських процесів як об'єкту локальної системи бухгалтерського обліку, фінансової звітності, економічного аналізу, визначення напрямів вдосконалення обліково-аналітичного та статистичного інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень на торговельних підприємствах.

Об'єкт дослідження – обліково-аналітична та обліково-статистична інформація щодо основних господарських процесів підприємств торгівлі.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування та використання обліково-аналітичної та обліково-статистичної інформації щодо основних господарських процесів підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу. Облікова інформація є основою знання бізнесу – специфічного опису, який включає у якості об'єкта не тільки внутрішню модель підприємства (організаційну структуру, правову форму, види діяльності, облікові оцінки, класифікації і інші характеристики), але й зовнішню, галузеву модель бізнесу [14]. Специфіка формування облікової інформації про основні господарські процеси торговельних підприємств обумовлена багатьма аспектами. По-перше, розгляд предмету, методу та специфічних його елементів ще недостатньо пов'язаний із макроекономічними концепціями розвитку транснаціональних і національних систем фінансової звітності і локальних облікових інформаційних систем [12, с. 294]. По-друге, для подолання кризових явищ галузі в умовах ускладнення обліково-аналітичних систем за МСФЗ потрібні інвестиції [5, с. 2-4]. По-третє, дослідження основних господарських процесів взаємопов'язане із рухом капіталів: «Практично всі етапи становлення та розвитку капіталу у різних його формах пов'язані з обліковою інформацією. Розглянемо класичну схему формування, функціонування та розвитку діяльності господарської структури в ринкових умовах:

Г	-	Т	-В.....	-	Т	-	Г'
Інвестиційна		Основна				Фінансова		
діяльність		діяльність				діяльність		

де: Г – авансований капітал у формі грошових коштів та їхніх еквівалентів або активів;

Т – ресурси (активи), контрольовані підприємством, придбані на ринках засобів та предметів праці, нематеріальних та біологічних активів і робочої сили;

...В... – процес виробництва продукції, робіт, послуг з метою реалізації на ринках товарів, робіт, послуг – сукупність процесів вартісної та фізичної трансформації активів підприємства;

Т' – нові створені продукти, роботи, послуги, які приймають економічну форму товару, на відміну від облікової категорії «готова продукція»;

Г' – отримані від продажу товарів грошові кошти та їхні еквіваленти як дохід (виручка) від реалізації.

Кожна нова фаза відтворення господарської діяльності підприємства, таким чином, розпочинається з авансованого у активи підприємства капіталу у формі грошових коштів та їхніх еквівалентів або активів, які є суттєво меншими

за обсягом і надходять в результаті обміну на подібні та неподібні активи, безоплатно отримані та інші. Між тим, найважливішою складовою управління рухом авансованого капіталу є облікова інформація, на підставі якої визначаються межі формування, розподілу та подальшого відтворення індивідуального капіталу» [10, с. 5]. Четверте, обліково-аналітична і статистична інформація повинні формуватися як прозорі та такі, що розкриваються. «Бухгалтерські Директиви та стандарти корпоративного управління вимагають забезпечення розкриття інформації про діяльність підприємства всією системою управління ним, тобто крім локальної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, також локальною системою внутрішнього контролю і аудиту, локальною системою економічного аналізу діяльності підприємства, локальною системою планування та бюджетування, які використовують практично весь обсяг сформованої на підприємстві обліково-аналітичної інформації» [8, с. 10]. Розкриваємість вимагає прозорості інформації – принципу «організації конкретних видів діяльності з надання, розкриття і в цілому відтворення інформації» [9, с. 27].

Щодо підприємств торгівлі на першому етапі дослідження господарських процесів пропонується використання обліково-статистичної макрорівневої та мезорівневої інформації, наведеної далі. В таблицях 1-3 містяться скориговані показники оптового товарообороту по Україні в цілому та окремих регіонах, які показували позитивну динаміку за період 2009-2013 рр.

Коригування звітних показників було здійснено із застосуванням коефіцієнта знецінення. Відповідно до цієї методики коригування коефіцієнт знецінення дорівнює:

$$K_{\text{знецінення}} = \frac{1}{I_{\text{споживчих цін}}}$$

ІСЦ за період 2009-2013 рр. взято із сайту Державної служби статистики [2].

У загальному по Україні, як показують дані таблиці 1, з урахуванням коригування звітних показників, можна наступним чином охарактеризувати стан і динаміку бізнесової діяльності у торгівлі. Найбільший абсолютний приріст оптового товарообороту відбувся у 2010 році, а його реальне зниження почалося вже із 2013 р. порівняно із 2012 р. У 2014 р. оптовий товарооборот по Україні суттєво зменшився із 1077987,2 млн. грн. до 881317,6 млн. грн., тобто на 196669,6 млн. грн. або на 18,2%. У 2015 році реальний оптовий товарооборот становив 836732,2 млн. грн., таким чином зменшення становило 44585,4 млн. грн. або 5,1%. Якщо проаналізувати результати діяльності оптової торгівлі підприємств у цілому по Україні, то можна констатувати, що 2013 рік став не тільки роком зниження оптового товарообороту,

Таблиця 1

Оптовий товарооборот по Україні за період 2009-2013 рр.

Показники	Роки					
	Україна:	2009	2010	2011	2012	2013
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.		705377,4	908314,3	1025262,4	1086770,7	1077987,2
Абсолютний приріст, млн. грн			202936,9	116948,1	61508,3	-8783,5
Темп зростання, %			128,8	112,9	106,0	99,2

Джерело: складено автором на основі [2]

але й початком збитковості галузі. Починаючи із 2013 року збитки щорічно зростають. Причиною тому стало те, що темпи зростання витрат майже у 2 рази перевищують темпи зростання доходу торговельних підприємств.

Із 24 областей України вибрано 7 областей, де оптовий товарооборот стабільно зростає, а також м. Київ. Із 2009 р. до 2013 р. відбувалося зростання фактичного оптового товарообороту в обласних Київських, Кіровоградських торговельних підприємствах і в м. Києві.

У торговельних підприємствах Львівської та Черкаської областей зростання оптового товарообороту відбувалося до 2012 року, а Дніпропетровської області – до 2010 р. У Тернопільській області зростання відбулося з 2009 р. до 2013 р., у Харківській – показник зростає до 2012 р.

Області, в яких визначено існування позитивної тенденції показника оптового товарообороту,

в цілях більш детального аналізу поділено на дві групи: найкращі, які зберегли динаміку та ті, що не зберегли динаміку.

У загальному по Україні найбільший абсолютний приріст роздрібного товарообороту фактичного відбувся у 2011 році порівняно із 2009 р., і склав 69169 млн. грн. або 24,6%. А найменший абсолютний приріст роздрібного товарообороту фактичного відбувся у 2014 р., і склав 5262 млн. грн. або 1,2%. З урахуванням коригування звітних показників, можна наступним чином охарактеризувати стан і динаміку бізнесової діяльності у торгівлі. Найбільший абсолютний приріст роздрібного товарообороту відбувся у 2012 році, а його реальне зниження почалося вже із 2014 р. порівняно із 2013 р. У 2014 р. оптовий товарооборот по Україні суттєво зменшився із 434384,2 млн. грн. до 391028,5 млн. грн. – на 43355,6 млн. грн. або на

Таблиця 2
Оптовий товарооборот в регіонах, які зберегли динаміку зростання з урахуванням ІСЦ за період 2009-2013 рр.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Київська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	30393,2	40209,2	46797,0	60762,4	61696,5
Абсолютний приріст, млн. грн		9816,0	6587,8	13965,4	934,1
Темп зростання, %		132,3	116,4	129,8	101,5
Кіровоградська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	5387,4	7687,1	8556,9	12083,2	16072,5
Абсолютний приріст, млн. грн		2299,7	869,8	3526,3	3989,3
Темп зростання, %		142,7	111,3	141,2	133,0
м. Київ:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	241702,4	296324,6	355329,5	398382,9	417258,9
Абсолютний приріст, млн. грн		54622,2	59004,9	43053,4	18876,0
Темп зростання, %		122,6	119,9	112,1	104,7

Джерело: складено автором на основі [2]

Таблиця 3
Оптовий товарооборот в регіонах, які не зберегли динаміку зростання з урахуванням ІСЦ за період 2009-2013 рр.

Показники	Роки				
	2009	2010	2011	2012	2013
Дніпропетровська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	81048,1	90420,3	90157,1	85347,5	89276,4
Абсолютний приріст, млн. грн		9372,1	-263,2	-4809,6	3928,9
Темп зростання, %		111,6	99,7	94,7	104,6
Львівська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	18031,8	21860,7	36475,1	41415,5	39314,2
Абсолютний приріст, млн. грн		3828,9	14614,4	4940,4	-2101,3
Темп зростання, %		121,2	166,9	113,5	94,9
Тернопільська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	4309,4	4519,2	10802,0	19318,5	19676,1
Абсолютний приріст, млн. грн		209,8	6282,8	8516,5	357,6
Темп зростання, %		104,9	239,0	178,8	101,9
Харківська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	35660,8	42653,0	47992,1	51069,4	42287,5
Абсолютний приріст, млн. грн		6992,2	5339,1	3077,3	-8781,9
Темп зростання, %		119,6	112,5	106,4	82,8
Черкаська область:					
Скоригований показник оптового товарообороту, млн. грн.	7362,7	8995,9	10968,7	12944,8	12357,7
Абсолютний приріст, млн. грн		1633,2	1972,8	1976,1	-587,2
Темп зростання, %		122,2	121,9	118,0	95,5

Джерело: складено автором на основі [2]

10%. У 2015 році реальний роздрібний товарооборот становив 327880,3 млн. грн. тобто зменшення становило 63148,3 млн. грн., або 16,1%.

В Україні кількість магазинів протягом 1991-2015 рр. значно перевищувала кількість кіосків та автозаправних станцій. Проте кількість магазинів з кожним роком ставала меншою, у 2015 р. порівняно із 1991 р. їх стало майже у 3 рази менше. Кількість кіосків та автозаправних станцій зростала у 1993 р., з 1996 р. по 1997р., у 2007 р.

Таким чином опис бізнесу свідчить про складну зовнішню сферу діяльності торговельних підприємств під впливом таких факторів: зменшення рівня доходів населення, підвищення тарифів ЖКГ, збільшення безробіття, знецінення гривні, політична нестабільність.

В сучасних умовах інформація про діяльність торговельного підприємства в цілому та господарські процеси формується з урахуванням наступних галузевих особливостей.

Торговельне підприємство може здійснювати торгівлю, здавати в оренду й експлуатацію власного чи орендованого рухомого майна. Торговельне підприємство може реалізовувати непотрібні йому основні засоби, приміщення, транспорт.

Торговельні підприємства можуть розраховуватись за грошові кошти або товарообмінні операції, за подібними чи неподібними товарами.

Починають широко використовуватись нові форми торгівлі: електронна, поштова. Це як об'єкти обліку в торгівлі, які потім впливають на особливості самого обліку процесів на цих підприємствах. Під електронною торгівлею розуміється продаж товарів, що здійснюється за допомогою комп'ютерної мережі Internet (Internet-магазини) та продажу товарів через телемагазини та тор-

гівлю за допомогою телефону. Посилкова торгівля сприяє скороченню витрат по доведенню товарів до покупця. Адже куплений товар надходить від виробника, обминаючи оптових посередників, а у вартість його транспортування входить: вартість посылки та послуг, що надаються поштовими відділеннями [7].

Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами, включає в себе оптову торгівлю за власний рахунок або на основі контракту (комісійна торгівля) як на внутрішньому оптовому ринку, так і на зовнішньому ринку (імпорт/експорт). І поділяється на: оптову торгівлю за винагороду чи на основі контракту; оптову торгівлю сільськогосподарською сировиною та живими тваринами; оптову торгівлю продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами; оптова торгівля товарами господарського призначення; оптову торгівлю інформаційним і комунікаційним устаткуванням; оптова торгівля іншими машинами й устаткуванням; інші види спеціалізованої оптової торгівлі; неспеціалізована оптова торгівля.

Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами включає перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів для особистого споживання або домашнього користування переважно населенню, який здійснюють магазини, торгові центри, кіоски, намети, компанії поштового замовлення (у т.ч. у мережі Інтернет), рознощики і вуличні торговці, споживчі кооперативи тощо. А також торгівлю персональними комп'ютерами, канцелярськими товарами, фарбою або деревиною, незважаючи на те, що ці товари призначені не тільки для особистого споживання домашніми господарствами. Допоміжні операції в торгівлі не

Таблиця 4

Групування регіонів з урахуванням позитивної динаміки обсягів оптового товарообороту фактичного протягом 2009-2013 рр.

Області		Частка оптового товарообороту регіону по Україні, %				
		2009	2010	2011	2012	2013
Найкращі, які зберегли динаміку	Київська	4,3	4,4	4,6	5,6	5,7
	Кіровоградська	0,8	0,8	0,8	1,1	1,5
	м. Київ	34,3	32,6	34,7	36,7	38,7
Не зберегли динаміку	Львівська	2,6	2,4	3,6	3,8	3,6
	Черкаська	1,0	1,0	1,1	1,2	1,1
	Харківська	5,1	4,7	4,7	4,7	4,0
	Тернопільська	0,6	0,5	1,1	1,8	1,8
	Дніпропетровська	11,5	10,0	8,8	7,9	8,3

Джерело: складено автором на основі [2]

Таблиця 5

Роздрібний товарооборот по Україні з урахуванням ІСЦ за період 2009-2013 рр.

Роки	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, млн. грн.	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп зростання %	Скоригований показник роздрібного товарообороту, млн. грн	Абсолютний приріст, млн. грн	Темп зростання %
2009	230955			291978,5		
2010	280890	49935	121,6	255122,6	-36855,9	87,4
2011	350059	69169	124,6	324128,7	69006,1	127,0
2012	405114	55055	115,7	402697,8	78569,1	124,2
2013	433081	27967	106,9	434384,2	31686,3	107,9
2014	438343	5262	101,2	391028,5	-43355,6	90,0
2015	487558	49215	111,2	327880,3	-63148,3	83,9

Джерело: складено автором на основі [2]

впливають на зміну товару і можуть включати, зокрема, сортування, розподілення, змішування та фасування.

Роздрібну торгівлю класифікують насамперед за типом місця торгівлі: роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах, роздрібна торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах, роздрібна торгівля з лотків і на ринках, роздрібна торгівля поза магазинами, роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах, роздрібна торгівля пальним, роздрібна торгівля інформаційним і комунікаційним устаткуванням у спеціалізованих магазинах, роздрібна торгівля іншими товарами господарського призначення в спеціалізованих магазинах, роздрібна торгівля товарами культурного призначення та товарами для відпочинку в спеціалізованих магазинах, що впливає на формування облікової інформації. Особливості торгівлі за формою, товарними групами і каналами збуту впливають на зміст та побудову рахунків доходів 702, рахунка 902.

Облік основних господарських процесів торговельних підприємств також має суттєві особливості: відсутній процес визначення прямих і непрямих витрат; облік роздрібною товару здійснюється лише у вартісному вираженні за цінами продажу; в оптовій торгівлі здійснюють груповий облік товарів на підставі розрахункового методу згідно з бухгалтерськими документами та оперативними даними; рахунок 23 «Виробництво» не застосовується в торгівлі, але якщо в статуті торговельного підприємства прописано інші види діяльності, то цей рахунок діє.

Висновки. Систематизовано теоретичні підходи щодо сутності господарських процесів як об'єкту локальної системи бухгалтерського обліку, фінансової звітності, економічного аналізу. Визначено, що торговельний бізнес в Україні знає збитковості. Особливістю є те, що торговельні підприємства можуть займатися торгівлею, а також здавати в оренду й експлуатацію власного чи орендованого рухомого майна, здійснювати виробництво, реалізовувати непотрібні йому основні засоби, приміщення, транспорт.

Список літератури:

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73, із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Базилевич В., Базилевич К. Ринкова економіка – К.: Знання, 2006. – 168 с.
4. Басова І. Правила роздрібною торгівлі продовольчими товарами. – Харьков: Фактор, 2012. – 64 с.
5. Буняк В.Л. Инвестиционный анализ: учебное пособие / под ред. д.э.н., проф. А.Н. Асаула. – АНО «ИПЭВ», 2014. – 288 с.
6. Бухгалтерський облік: нормативно-правові документи. Коментар / Ю.А. Верига, Г.І. Зима. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 656 с.
7. Грачова Р. Торгівля в інтернет-магазині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dtkk.com.ua/show/1cid0497.html>
8. Golubnicha G. Disclosing the registration information and maintenance of transparency of activity in the conditions // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2010. – № 118. – С. 8-12.
9. Голубничая Г.П. Інформаційне забезпечення прозорості діяльності на ринку послуг // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – № 120. – 2010. – С. 27-30.
10. Golubnicha G. Capital movement as a factor of accounting systems development under globalization // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2010. – № 119. – С. 4-6.
11. Голубничая Г.П. Опыт внедрения МСФО в Украине // Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития. Вип. № 3. – Т. 10. – Одеса. – 2011. – С. 99-102.
12. Голубничая Г.П., Буняк В.Л. Переход финансовой отчетности организаций на МСФО и инвестиционные процессы // Саморазвитие, самоуправление и трансформационные изменения в инвестиционной сфере: АНО «ИПЭВ», 2013. Том. 1. – С. 293-304.
13. Голубничая Г.П. Інформаційна складова облікової політики підприємства // Крымский экономический вестник. – № 1 (14). – 2015. – С. 75-78.
14. Голубничая Г.П. Категории «знание бизнеса» и «бизнес-медель» предприятия: содержание и практическое значение // Научный взгляд в будущее: Выпуск 4. – Том 6. – Экономика. – Одесса: Куприенко С.В. 2016 – С. 78-82. [Электронный ресурс] URL: <http://www.sworld.com.ua/nvnb/n416-6.pdf>
15. Гура Н.О. Облік видів економічної діяльності: Підручник / Н.О. Гура. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 391 с.
16. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Облік у сфері торговельного бізнесу» студентами спеціальності 6.030509 «Облік і аудит» за кредитно-модульною системою організації навчального процесу / Ю.О. Ночовна, В.А. Кулик – Полтава: ПУЕТ, 2012. – 171 с.
17. Androsova T.V., Kruglova Ye.A., Kozub V.A. International and Domestic Experience of Defining a Financial Result as an Object of Monitoring in a Trade Enterprise // Problems of Economy. 2014, Issue 3, p. 194-201. – 8 p.

Гладюк М.П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ИССЛЕДОВАНИЕ ИНФОРМАЦИИ О ГЛАВНЫХ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОЦЕССАХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Проанализированы тенденции развития бизнес-деятельности предприятий оптовой и розничной торговли в Украине. Систематизированы теоретические подходы к сущности хозяйственных процессов как объекта бухгалтерского учета, финансовой отчетности, экономического анализа. Определены особенности хозяйственных процессов в торговле. Рассмотрены новые формы торговли.

Ключевые слова: информация, хозяйственные процессы, объекты бухгалтерского учета и финансовой отчетности, предприятия оптовой торговли, предприятия розничной торговли.

Hladyuk M.P.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

RESEARCH INFORMATION ON BASIC BUSINESS PROCESSES OF TRADE ENTERPRISES

Summary

The tendencies of development of business activities of wholesale and retail trade in Ukraine. Systematized theoretical approaches to the nature of business processes as an object of accounting, financial reporting, economic analysis. The features of business processes in trade. Consider new forms of trade.

Keywords: information, business processes, objects of accounting and financial reporting, wholesale trade, retail trade.